

**УКРАЇНСЬКИЙ ВІЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ:
ВІДКРИТТЯ, ВНУТРІШНІЙ УСТРІЙ, ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
(ВІДЕНСЬКИЙ І ПРАЗЬКИЙ ПЕРІОД)**

У статті розглянуто внутрішню структуру, наукову діяльність та проблеми функціонування Українського Вільного університету у Празі; показано роль українських емігрантів у збереженні національних цінностей.

Ключові слова: Український Вільний університет, вища освіта, українська еміграція.

Natalia Kuzminets, Olena Stadnyk

**UKRAINIAN FREE UNIVERSITY: OPENING, INTERNAL ORGANIZATION,
FUNCTIONING PROBLEMS (VIENNA AND PRAGUE PERIOD)**

The article examines the internal structure, scientific activity and problems of functioning of the Ukrainian Free University in Prague; the role of Ukrainian emigrants in the preservation of national values is shown.

Keywords: Ukrainian Free University, higher education, Ukrainian emigration.

На сучасному етапі Український Вільний університет (УВУ) є одним з україномовних вищих навчальних закладів у Західній Європі, який має понад сторічну історію. У ньому мають можливість здобувати вищу освіту українські студенти. Він став потужною науковою установою, єдиною ланкою університетської освіти нашої держави і Європи. Завдяки даному навчальному закладу молодь має можливість не лише інтегруватися у європейський простір, а й популяризувати вітчизняну історію і культуру у європейському середовищі. Молодь стала культурним носієм української мови, української ментальності у західний світ. На етапі становлення УВУ передбачалося, що він буде орієнтований на діаспору, наразі він розглядає можливість навчити українську молодь, яка б долучалася до формування нової демократичної моделі держави, сформувати потужне джерело лідерів для української держави. Суспільство сподівається, що більшість випускників повернеться до України, попри широкомасштабне вторгнення російської федерації. Діяльність потужного наукового і освітнього центру української еміграції за межами України привертала увагу істориків, культурознавців, правовиків. На тему становлення та діяльності УВУ є чимало статей, монографій, проводяться виставки і конференції. Варто згадати працю С. В. Віднянського [1], С. Сидорчук [2], Н. П. Ворон [3], М.Г. Палієнко [4], О. Кириленко [5], Г. Клинової-Дацюк [6]. Дослідники комплексно проаналізували різні аспекти діяльності УВУ, а саме, внутрішню структуру, культурно-освітню, педагогічну та наукову роботу закладу.

У січні 1921 р. завдяки наполегливій діяльності найкращих діячів української інтелігенції у еміграції УВУ розпочав свою діяльність спочатку у Відні, який став центром скупчення українських емігрантів. Саме тут провідні громадсько-культурні діячі (С. Дністрянський, О. Колесса, Д. Дорошенко, О. Олесь, І. Горбачевський та ін.) провели збори Українського Наукового товариства і вирішили створити науково-освітній осередок, Врахували той факт, що українська молодь навчалася за кордоном і не мала можливості отримувати інформацію з українознавства. Швидко університет планував переїхати до Праги, оскільки його засновники сподівалися на підтримку тодішнього президента ЧСР, який був обізнаний з українським питанням [1, с.9].

Вже наприкінці 1920 р. розпочався навчальний процес. Тимчасово обраним на посаду ректора був М. Грушевський, заступником призначено О. Колессу. Між ними відразу виникли певні непорозуміння, оскільки Колесса бачив університет як осередок на зразок західноєвропейських. Грушевський не наполягав на дотриманні європейських стандартів. Більшість науковців підтримала ідею Колесси, який і продовжив свою роботу щодо організації функціонування УВУ [7, с.119-120]. Віденський період тривав недовго, фактично один семестр до травня 1921 р. Лекції читали провідні вчені І. Огієнко, В. Липинський, Д. Антонович, М. Лозинський, В. Старосольський та ін. Працював факультет права і суспільних наук та філософський [8, с. 134] .

Ще в лютому 1921 р. українські емігрантські кола виявили бажання щодо переведення УВУ з Відня до ЧСР. Поштовхом стало звернення студентської громади у Празі про бажання вивчати українську культуру та історію. Перші практичні кроки щодо переведення університету зробив його ректор О. Колесса, який постійно контактував з Т. Масариком. Цей процес завершився урочистим відкриттям 23 жовтня 1921 р. З нагоди відкриття до Праги завітали українські емігранти, науковці, також до святкування долучилися чехословацькі урядовці [9, с. 68] .

З 1921 по 1945 р. розпочинається празький період УВУ. Саме тоді працівники університету завдяки своїй плідній і наполегливій праці продемонстрували Європі здатність якісно навчати студентів різних напрямків, сприяли поширенню української науки і культури. Високо оцінила діяльність університету визначна педагог і громадська діячка С. Русова [10, с. 41]. Уряд ЧСР рекомендував ректорату УВУ привести Статут університету у відповідність до вищих навчальних закладів Західної Європи. Сенат (Рада) мав адміністративні та організаційні повноваження та складався з ректора, проректорів, деканів та їхніх заступників. В університеті діяло два факультети – права і суспільних наук та філософський. Професура кожного факультету об'єднувалася в колегії з метою якісної організації дослідницької та навчальної роботи. Двічі на рік ректор скликав на загальну нараду професорів та доцентів вишу, де розглядалися загальні питання функціонування

установи. Існував поділ студентської аудиторії на звичайних та надзвичайних слухачів. Різниця між ними полягала в тому, що звичайні студенти мали право вступу за атестатом середньої школи. Надзвичайні студенти складали додатковий екзамен, оскільки були випускниками реальних шкіл. Студенти мали можливість здобувати паралельну освіту в інших навчальних закладах. Важливо, щоб вони прослухали заплановану кількість лекційних занять впродовж 8 семестрів навчання. Навчальна програма мала бути обов'язково затвердженою міністерством освіти і шкільництва Чехословаччини. Проте, цей вуз не був у державній власності і існувала проблема з його фінансуванням. Мета діяльності та внутрішній устрій вузу чітко прописано в «Тезах щодо становища і потреб українського університету в Празі». Основним призначенням університету стало навчання студентів-емігрантів гуманітарним наукам. Наголошувалося, що заклад не може перебувати під будь-яким політичним впливом. Вказувалося на недостатній зв'язок між викладачами та студентами. Планувалося шляхом створення бібліотек, наукових товариств залучати студентів до спільної ефективної діяльності університетської спільноти. Організація навчально-виховного процесу мала демократичний характер. Щороку відбувалися вибори ректора і проректорів на загальних зборах, до яких також залучали студентів [8, с. 134].

Однією з нагальних проблем УВУ було скрутне матеріальне становище. Щороку близько мільйона крон потрібно було для підтримки фінансового забезпечення. Керівники закладу (О. Колесса, С. Смаль-Стоцький, Д. Антонович та ін.) робили усе можливе для залучення коштів. Вони неодноразово зверталися до українців в Україні, просили допомогу від різних організацій. Активно долучали до збору коштів також українську діаспору у США та інших державах. Академічна спільнота неабияку надію покладала також на чехословацьку владу, яка прихильно відносилася до українства у ЧСР. Владою було проведено «допомогову акцію», за приблизними підрахунками українські вузи отримували понад 4 млн. крон, частина яких надійшла до УВУ. Особисті пожертви для існування вузу надішли навіть від Президента ЧСР Т. Масарика. Певні кошти на закупівлю підручників виділило Міністерство шкільництва і народної освіти ЧСР. А вже у 1928 р. УВУ перебувало у підпорядкуванні даного міністерства. Хоча заклад фінансувався за рахунок держави, але витрати були обмежені, порівняно з попереднім періодом. Передбачалося виділяти щорічно близько півмільйона крон. У 1932 р. Міністерство створило Товариство друзів УВУ з метою залучити додаткові кошти для фінансування українського університету. Цю ініціативу підтримали різні вищі школи та Карловий університет. Кошти виділялися під конкретні заходи – видання підручників, проведення науково-практичних конференцій. У 1933 р. було створено під керівництвом І. Горбачевського Допомоговий фонд Української

університетської освіти. Наведені факти засвідчують, що чехословацький уряд робив усе можливе для українського вільного університету. Проте, коштів для реалізації усіх культурно-освітніх задумів не вистачало [1, с. 31-32].

Надзвичайно складна ситуація спостерігається вже з кінця 1920-х років. Керівництво ЧСР почало поступово змінювати політику щодо українських емігрантів. Не останню роль відіграла світова економічна криза. Навіть почали лунати ідеї щодо закриття Українського Вільного університету. Певні зміни відбулися у внутрішньополітичному житті ЧСР на початку 1930-х років. В парламенті більшість отримали національні соціалісти, представники проросійських поглядів. На погіршення відношення до української еміграції вплинули політичні процеси у Закарпатті. Посилення самостійницької політики в Підкарпатській Русі розглядалося як загроза ЧСР. Підписання Мюнхенської угоди 1938 р. також вплинуло на становище УВУ. Існування університету опинилося під загрозою. Фінансування від Президента та уряду припинилося. Ситуацію намагалися врятувати професори О. Колесса, І. Барковський. До Праги приїхали представники Карпатської України. Завдяки їхнім зусиллям у 1939 р. університету було надано кредит в 100 тис. крон.

Таким чином. Український Вільний університет був і залишається важливим центром українства за кордоном. Це потужний науковий осередок поглиблення знань на зразок європейських університетів. Заклав основи українознавчих студій, сприяв збереженню національних особливостей.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Віднянський С. В. Культурно-освітня і наукова діяльність української еміграції в Чехословаччині: Український вільний університет (1921–1945 рр.) / С. В. Віднянський. К., 1994. 82 с.
2. Сидорчук Т. Наукова і культурно-освітня діяльність Українського вільного університету в міжвоєнний період. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/12884>.
3. Ворон, Н. П. Науково-педагогічна та видавнича діяльність істориків Українського вільного університету в Празі під час Другої світової війни (1939–1945) / Н. П. Ворон // Сторінки історії : збірник наукових праць. 2023. Вип. 57. С. 284-297. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5244.57.2023.294443>
4. Палієнко М.Г. Образ Українського Вільного Університету крізь призму архівного дискурсу (з нагоди 100-літнього ювілею). Архіви України. 2021. № 1. С. 126–128.
5. Кириленко О., Яценко О. Архів Українського Вільного Університету в Мюнхені: структура, зміст матеріалів, опрацювання особових фондів. Архіви України. 2004. № 4–6. С. 93–122.
6. Клинова-Дацюк Г. Український вільний університет у Німеччині Ді-Пі періоду. // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки». 2020. Вип. 31. С. 79–85.
7. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Прага, 1942. Ч.1. С. 119-120.

8. Потульницький В, Сидорчук Т. Український вільний університет у Відні // Українська діаспора. 1993. № 3. С. 132-137 .
9. Український В. Університет в Празі в роках 1921—1931. Прага, 1931. Т. 1—2.
10. Русова С. Мої спомини. Львів. 1937.

Олександр Красян

РЕПРЕСІЇ ПОЛЬСЬКИХ ПЕДАГОГІВ НА ПОДІЛЛІ У 1930-ТІ РОКИ

У статті проаналізована доля учителів польських шкіл й поляків-педагогів Подільського регіону за доби «Великого терору» 1930-х років.

Ключові слова: «Великий терор», Поділля, національні меншини, польські педагоги.

Oleksandr Krasian

REPRESSIONS OF POLISH TEACHERS IN THE UKRAINIAN PARTITION IN THE 1930S

The article analyzes the fate of Polish school teachers and Polish teachers in the Podillia region during the «Great Terror» of the 1930s.

Key words: «The Great Terror», Podillia, national minorities, Polish teachers.

Загальна картина репресій більшовицької адміністрації проти польського населення Поділля упродовж 1920–1930-х рр. подана у низці ґрунтовних публікацій В.Ю. Васильєва, В.Й. Жезицького, В. А. Нестеренка, Л.Л. Місінкевича, Р.Ю. Подкура, Г. Стронського, Н. В. Тітової та деяких інших сучасних українських авторів.

У нашій публікації поставлено за мету реконструювати загальну картину репресій тоталітарного режиму проти польських педагогів Подільського регіону упродовж 1930-х рр. з особливим наголосом на добі «Великого терору» 1937–1938 рр.

На початку 1920-х рр. в Україні вище політичне та державне керівництво активно розпочало проведення політики українізації державного апарату, освіти, культурного життя республіки. У ході її воно намагалося вирішити декілька актуальних політичних завдань. Насамперед — залучити національно-свідому інтелігенцію на бік радянської влади, тому здійснення українізаційних заходів диктувало і ведення особливої політики щодо національних меншин України[с.349-352].

Зазначимо, що однією із чисельних етнічних груп в Україні, і в тому числі на Поділлі, були поляки. Попри дискусійність питання щодо загальної кількості поляків в Україні на початок 1920-х рр., ми візьмемо за відправний момент дані про їхню чисельність за підсумками Всесоюзного перепису населення 1926 р. Згідно з ними, в УСРР проживало 476 тис. поляків, що складало 1,64% від усього

населення. На Поділлі, за даними цього ж перепису, мешкало 182 400 поляків або 5,08% від загального числа мешканців регіону. На селі — 80,3%, у містах — 19,7%. Якщо взяти статистику по округах, то вона виглядала таким чином: у Шепетівській окрузі — 60 215, Проскурівській — 58511, Кам'янецькій — 30102, Вінницькій — 19 592, Могилів-Подільській — 12 881, Тульчинській — 11 107 осіб.

Підкреслимо, що владними структурами фокус політики щодо національних меншин поступово зміщувався у площину їхньої «радянізації». З цією метою створюються органи, що планували й координували роботу серед меншин, а також здійснювали перманентний контроль за процесами, які відбувалися у їхньому середовищі. Це відділ національних меншин Наркомату внутрішніх справ УСРР, котрий згодом був трансформований у Центральну комісію національних меншин (ЦНКМ) при ВУЦВК. У своєму складі комісія мала й польську секцію, довголітнім керівником якої був знаний фахівець з «польського питання» — поляк-комуніст Ян Саулевич. Структури органу діяли на місцях з підсекціями. Свої структури по роботі з національними меншинами мали також ЦК КП(б)У, НКО УСРР. У цілому на жовтень 1925 р. у Подільській губернії роботу серед польського населення провадив 21 штатний працівник (губком КП(б)У — 10, губком комсомолу — 2, губернський відділ народної освіти — 6, губвиконком — 3 [2, с. 421-429].

Взятий курс на «радянізацію» та ідеологізацію наполегливо впроваджувався у систему освіти польської меншини як загальної, так і професійної. Зауважимо, що ця система почала формуватися вже на початку 1920-х рр. Якщо на 1921 р. у Подільській губернії функціонувало 62 польські радянські школи, то на 1927 р. — 180. Одночасно ЦКНМ й Рада національних меншин Наркомату освіти УСРР (Раднацмен НКО) наголошували на необхідності створення польських класів в українських школах. Однак зростання кількісних показників не означало якісних змін. Національні школи, особливо у першій половині 1920-х рр., чи не найгірше забезпечувалися матеріально й технічно. Майже кожна четверта з них не мала приміщення, кожна п'ята — потребувала ремонту. До цього варто додати катастрофічну нестачу лояльних польських педагогічних кадрів й комуністичних підручників польською мовою — значна частина учителів-поляків відійшла з території радянської України з польсько-українським військом Пілсудського — Петлюри наприкінці 1920 р., ті ж, хто залишився, не викликали довіри влади; під підозрою (проте ще не заборонаю) перебувала у більшовицької адміністрації попередня навчальна література «Polskiej Macierzy Szkolnej» (польської освітньої організації, яка виникла 1905 р. у Варшаві й напівлегально поширилася на всі заселені поляками терени Російської імперії, ліквідована більшовиками на початку 1920-х рр.) [3, с. 181-189].

На розвиток освіти поляків Поділля впливали не тільки об'єктивні, але й суб'єктивні фактори. Це, насамперед, негативне ставлення до

вирішення освітянської проблеми місцевого керівництва. Так, наприклад, у звіті про обстеження стану роботи серед поляків на Поділлі, Волині, Київщині, проведеному за ініціативою вищого політичного керівництва наприкінці 1925 р., підкреслювалося: «У деяких місцях католики наполегливо домагаються польської школи. Так, у Людвиполі Городоцького району польська школа закрита три роки тому. Населення вимагає знову відкриття польської школи. Причому, за словами голови РІКу і секретаря райкому, католики дітей в українську школу не посилають, навчаючи дітей польською вдома. РВК мотивує тим, що Городоцька польська школа може обслуговувати і польське населення Людвіполя (відстань 2 версти), відмовив у відкритті школи. Однак, - заявив нам секретар райкому, - ми з дня на день з тривогою очікуємо, що населення візьме вчителя на своє утримання»

Типовий стан із забезпеченням педагогічними кадрами засвідчив лист Старокостянтинівського повітового виконавчого комітету до Подільського облвиконкому, у якому підкреслювалося, що учителі, хоча й по національності поляки, але у достатній мірі польської мови не знають. Причини поганого забезпечення кадрами польських шкіл можна виділити такі — еміграція під час польсько-радянської війни; звільнення учителів, пов'язаних із костьолом (слід зауважити, що віруючих педагогів-поляків, тобто римо-католиків, була більшість), репресії проти нелояльних до радянської влади, причому репресії щодо цієї категорії представників розумової праці застосовувалися постійно й без достатніх підстав [4, с.91-92].

Так, уже у 1921–1922 рр. були здійснені численні арешти поляків, яких обвинувачували у причетності до «ПОВ» («Польської організації військової», організованої в Україні у 1918 р.). Найпоширенішим обвинуваченням, яке інкримінувалося затриманим, було обвинувачення у шпигунстві на користь Польщі. Проте у даному разі принаймні йшлося про боротьбу чекістів з реальною «ПОВ», яка, власне, саме у цих роках й припинила своє існування.

Надалі, й фактично до кінця 1930-х рр., інкримінування приналежності до «ПОВ» чи «польського шпигунства» було зручним приводом, яким послуговувалися співробітники НКВС, аби виправдати репресивні дії щодо польського населення УСРР. Так, за довідкою, яку підготував Подільський губком КП(б)У, лише упродовж другої половини 1924 р. – першої половини 1925 р. по «ПОВ» місцевими чекістами було реалізовано 54 «справи», за якими проходило 132 особи.

Щоб змінити політичне обличчя польського учительства у вигідний для більшовицької адміністрації бік, вживаються заходи щодо розширення мережі навчальних закладів й курсів, що відкриваються у Києві, Херсоні, Вінниці, Проскурові. Це дало змогу дещо послабити проблему забезпечення польських шкіл учительськими кадрами. На 1926 р. на Поділлі у польських школах вже працювало 534 учителі.

Більшість польського учительства регіону за радянських умов мала складати іспит на політичну лояльність до більшовицького режиму. Саме політичний чинник, так зване «політичне обличчя» того або іншого польського педагога, вирішував справу при кадровому переміщенні або при призначенні на посаду або звільненні з неї. Особливо гостро стояло це питання, коли йшлося про політичного емігранта/емігрантку з «буржуазної» Польщі. Так, наприклад, Кам'янець-Подільська окрінспектура наросвіти 1925 р. мала дати відповідь на запит Проскурівської округової інспектури, у якому йшлося: «До нас звернувся з заявою бувший вчитель польської школи в[ашого] округу гр. Беднарський про прийняття його на посаду польського учителя... Окріно просить, по можливості негайно, надіслати вичерпну характеристику гр. Беднарського, приймаючи до уваги, що він є емігрантом з Польщі»

В іншому випадку Кам'янець-Подільський райуповноважений ДПУ Глушко у аналітичній довідці «Про стан колективу учителів української школи села Оринін» 1934 р., поряд з констатацією нелояльності педагогів української школи, підкреслював водночас й неблагонадійність учителів місцевої польської школи[5, с. 59-63].

Все це, очевидно, послужило мотивацією для ухвалення Політбюро ЦК КП(б)У 13 грудня 1933 р. постанови «Про німецькі і польські школи на Україні», відповідно до якої культпропу ЦК КП(б)У й органам ДПУ ставилося завдання обстежити усі польські й німецькі школи, в першу чергу, обмеживши прийом до них учнів.

Цілком закономірним стало те, що результатом такого обстеження було посилення репресій щодо польських учителів й викладачів навчальних закладів.

Продовжуючи репресивну політику, Політбюро ЦК КП(б)У 20 вересня 1935 р. доручило секретареві ЦК М.М. Попову й керівнику НКВС В. А. Балицькому забезпечити заміну «усіх вчителів-націоналістів у польських школах й польських комплектах українських шкіл радянськими учителями». Результатом такого рішення стало те, що у 1936–1938 рр. у складі усіх так званих «центрів» й інших структур «ПОВ», що фігурували у кримінальних справах, було багато вчителів і викладачів польських шкіл і навчальних закладів.

22 лютого 1936 р. нарком внутрішніх справ України В. А. Балицький підписав директиву, якою «націлював» місцеві органи ДПУ на пошук контрреволюційних елементів у середовищі національних педагогічних кадрів.

У світлі цієї директиви місцеві органи Поділля доповіли наркому про «викриття» й ліквідацію на контрольованій ними території розгалуженої організації «ПОВ», що базувалася переважно у народній освіті й польських клубах. Серед засуджених по цій та аналогічних «справах» 1934–1936 рр. польських педагогів Поділля були, зокрема — інспектор у польських справах Вінницького обласного управління народної світи А. Я. Григорович, завідувач польською школою у

Вінниці Р. А. Пакульський, директор Проскурівського польського педтехнікуму П. С. Титов, викладач польпедтехнікуму П. І. Дума, учитель школи с. Огієвка СтароКостянтинівського району Я. В. Петрушевський, шкільний учитель з с. Слобідка Красилівська Антонінського району В. О. Ярошинський та ін. Основна їхня провина полягала у тому, що вони «здійснювали шкідництво на національно-культурному фронті, виховували польську молодь в націоналістичному дусі, полонізували українські школи».

Всього у «справах» «ПОВ» на Поділлі було репресовано 103 учителя шкіл та викладачів польських навчальних закладів.

Для розуміння механізму репресій проти польської людності в Україні загалом, як і на Поділлі зокрема, принципове значення має «Оперативний наказ наркома внутрішніх справ СРСР № 00485» від 11 серпня 1937 р., підписаний Генеральним комісаром держбезпеки М. І. Єжовим і розісланий на місця для виконання. Наказ й доданий до нього закритий лист «Про фашистсько-повстанську, шпигунську, диверсійну, пораженьську й терористичну діяльність польської розвідки в СРСР» (№ 59098 від 11 серпня 1937 р.) ініціювали масові репресії проти польського населення України.

Особливо вражає перелік репресивних втрат поляків — педагогів Поділля за доби «Великого терору» 1937–1938 рр. Так, наприклад, 8 серпня 1937 р. за ґратами опинився учитель с. Пиковець Козятинського району Едуард Вільчинський, поляк за національністю. 12 жовтня 1937 р. рішенням наркома внутрішніх справ й Прокурора СРСР він був засуджений до страти й невдовзі розстріляний. 25 серпня 1937 р. був заарештований й, відповідно до аналогічного рішення, 25 вересня 1937 р. розстріляний поляк-викладач з м. Вінниці Ян Вільс. 2 листопада 1937 р. був ув'язнений учитель с. Дашів Іллінецького району Рудольф Гризевич, який також рішенням наркома внутрішніх справ й Прокурора СРСР був засуджений до страти й розстріляний 10 грудня 1937 р. 14 грудня 1937 р. Вінницьким обласним управлінням НКВД був заарештований учитель с. Почапінці Жмеринського району Анатолій Будзинський, поляк за національністю, який постановою Особливої наради НКВД СРСР 10 січня 1938 р. був засуджений до десяти років таборів. 15 січня 1938 р. Вінницьким УНКВД була заарештована учителька Аза Андрюшина, полька за національністю. Вже через два тижні (9 лютого 1938 р.) рішенням наркома внутрішніх справ й Прокурора СРСР її також засудили до десяти років таборів. Трагічний перелік можна продовжувати... [6, с. 220-252].

Таким чином, здійснюючи заходи, спрямовані на розгортання українізації, вище політичне та державне керівництво вело політику з подвійним дном щодо національних меншин. Саме це засвідчують суперечливі кроки у постановці національної освіти, ставлення до кадрів освітян. Недовіра у кінцевому підсумку вилася у репресивні заходи, до яких вдалася влада, особливо щодо польського населення

і його інтелектуальної еліти — учительства, розглядаючи їх як «п'яту колону» на випадок вірогідної війни з «панською Польщею».

Репресії велися з початку 1920-х рр. й з особливою гостротою у 1930-х рр., сягнувши піку під час «Великого терору» 1937–1938 рр. На Поділлі вони найбільш масовими були в ході проведення операцій проти так званої «ПОВ» та її численних «філій» і «осередків» й під час здійснення заходів щодо «очищення кордону від контрреволюційного елементу». Однією з причин репресій проти поляків було те, що вище політичне і державне керівництво СРСР й особисто Й. Сталін так і не змогло позбутися синдрому поразки у польсько-радянській війні 1920 р.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Нестеренко В.А. Репресії проти польського населення прикордонних районів СРСР в 30-х рр. / В. А. Нестеренко // Матеріали ІХ Подільської історико-краєзнавчої конф. – Кам'янець-Подільський, 1995.
2. Жезицький В.Й. Політичні репресії проти польського населення / В. Й. Жезицький // Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки. Хмельницький: Поділля, 1999;
3. Місінкевич Л. Репресивна політика щодо поляків Поділля в 30-х рр. ХХ століття // Pamiętnik Kijowski. Kijów, 2004. Т. VII: Polacy na Podolu / Pod red. H. Strońskiego;
4. Васильєв В. Політичні репресії на Вінничині, 1918–1980-ті роки / В. Васильєв, П. Кравченко, Р. Подкур // Реабілітовані історією: У 27 т. Вінницька обл. / Упоряд.: В. П. Лациба (кер.), В. Ю. Васильєв, К. В. Завальнюк, П. М. Кравченко, Р. Ю. Подкур, О. К. Струкевич та ін. Вінниця: ДП «ДКФ», 2006. Кн. 1;
5. Тітова Н.В. Репресії на Поділлі 1930-х років: українська та польська «лінії» / Н. В. Тітова // Історія України: Маловідомі імена, події, факти: Зб. ст. / Ін-т історії України НАН України; Редкол.: П. Т. Тронько (відп. ред.) та ін. К.: Ін-т історії України НАН України, 2007. Вип. 34 / Відп. за вип.: Р. Ю. Подкур;
6. Тітова Н. «Санація» прикордоння УСРР: поборювання «польсько-українського фашизму» на Поділлі, 1930-ті роки / Н. В. Тітова // З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. 2007. № 1 (28).

Сергій Борзов

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ПОРТРЕТ СТАЛІНА В ОЦІНЦІ Р. КОНКВЕСТА

У статті висвітлено соціально-політичний портрет Сталіна в політологічно-історичній інтерпретації відомого американського ученого Роберта Конквеста, проаналізовано його авторські оцінки, виокремлено спільні і відмінні характеристики у порівнянні з іншими західними ученими. Розкрито концептуальні та інноваційні підходи американського ученого до виявлення ним антропологічних, ментальних, світоглядних, ідеологічних рис та ознак відомої історичної особи.